

מתנות לאביונים בהמחאות ובכרטיס אשראי ובארנק דיגיטלי

בעולם מתקדם, שהכסף המזומן והמטבעות כמעט עברו מהעולם, ורבים מעדיפים לבצע העברות כספים, ואף לקיים את מצות הצדקה בהעברות בנקאיות או בתשלומים בכרטיסי אשראי, ובפרט כיום ב"ארנקים דיגיטליים", וביישומונים [אפליקציות] המצויים במכשירי טלפון ניידים - קיומה של מצות נתינת מתנות לאביונים בפורים באמצעים אלו מעורר שאלות הלכתיות רבות.

במושכל ראשון, קיום המצוה כהלכתה צריך להיות במתן וקבלת המתנה "בו ביום", אמנם בחלק גדול מצורת התשלום באמצעים אלו, בשעת מתן הפקודה הדיגיטלית להעברת הכסף, לכאורה האביון לא מקבל לידי את המתנה – הכסף מיד, וכפי שיפורט להלן, ונשאלת איפוא השאלה, האם אכן ניתן לקיים בהלכה ובהידור את מצות מתנות לאביונים בהמחאות ובכרטיס אשראי ובארנק דיגיטלי.

מתנות לאביונים קודם יום הפורים

א. במשנה הפותחת את מסכת מגילה מובא כי בעבר היתה המגילה נקראת קודם יום הפורים, בי"א, י"ב וי"ג באדר.

אולם בזמנינו קוראים את המגילה בי"ד וט"ו באדר בלבד, כדברי הרי"ף (דף א ע"ב בדפי הרי"ף) "הואיל ועיניהם של עניים נשואות למקרא מגילה כדי לחלק להם מעות פורים, אין קורין אותה אלא בזמנה". ובביאור דבריו כתב בעל המאור (שם) בשם רבנו אפרים "בזמן הזה שישראל מיוסרים בדקדוקי עניות, אי יחבינן להו [אם ניתן להם] מתנות בי"א ובי"ב ובי"ג, אזלי ואכלי להו ביומא ההוא [ילכו ויאכלו אותם באותו היום], ושמחת פורים אינה נוהגת אלא בזמנה, ובטלה לה שמחה. ואי אמרת ליקרו בי"א ולא ליתב להו מידי [ואם תאמר שיקראו בי"א ולא יתנו להם מאומה] עד יום י"ד וט"ו, כיון דחזי עניים דקרי מגילה ולא יחבו להו מידי, מיאשי ואזלי להו לדוכתא אחריתי [כיון שיראו העניים שקוראים במגילה ולא נותנים להם מתנות, יתייאשו וילכו למקום אחר], וקא בטלה מצות פורים מהני דקרי [ותבטל מצות פורים מאותם שקוראים את המגילה] בי"א ובי"ב ובי"ג". כלומר, מצות מתנות לאביונים נועדה כדי לאפשר לעניים לקיים את שמחת פורים, והיות ושמחת הפורים נוהגת רק "בזמנה", דהיינו בי"ד ובט"ו, הרי שאם יקראו את המגילה בי"א בחודש ויתנו אז את המתנות, בשל העניות הרבה שיש בזמן הזה, יש חשש שהאביונים ישתמשו במתנות שיקבלו מייד באותו היום, ולא ישאר בידם מאומה כדי לקיים את שמחת הפורים בזמנה.

דברי בעל המאור הובאו להלכה במגן אברהם (סי' תרצד ס"ק א) שכתב: "כתוב במאור דלא יתן להם קודם פורים דילמא אכלו להו קודם פורים". ומפורש איפוא, שלא יוצאים ידי חובה במתן מתנות לאביונים קודם פורים, מחמת החשש שהאביונים ישתמשו בהן קודם פורים, וביום הפורים לא ישאר בידם מעות לשמח בשמחת היום.

אולם המהרש"ם בהגהותיו על השו"ע (שם) העיר על דברי המגן אברהם: "אבל בפירוש הרמב"ם ותוספות יום טוב פ"א דמגילה מ"ג מפורש דמיום י"א והלאה יוצא במתנות לאביונים, דדווקא משלוח מנות אין מקדימים. ולפלא על האחרונים שלא העירו מזה".

רץ מתנות לאביונים בהמחאות ובכרטיס אשראי ובארנק דיגיטלי כעבי

וכוונתו לדברי הרמב"ם בפירוש המשנה "אף על פי שאמרו מקדימים ולא מאחרים, מותרים בהספד ובתענית ומתנות לאביונים", וזה לשונו: "ואמרו מתנות לאביונים, רצונו לומר כי מי שנתן באותן הימים, רצונו לומר יום אחד עשר, שנים עשר ושלושה עשר, מתנות לאביונים, יצא ידי חובתו". וכך גם כתב הרמב"ם בהלכות פורים (פ"ב הי"ד) "בני כפרים שקדמו וקראו בשני או בחמישי [דהיינו לפני י"ד וט"ו], **אם חלקו מעות לאביונים ביום קריאתן יצאו**. אבל השמחה והמשתה אין עושים אותה אלא ביום ארבעה עשר, ואם הקדימו לא יצאו". ולא מצאנו שהרמב"ם כתב כי דין זה אינו נוהג בזמן הזה, ומשמע איפוא, שאין כל איסור לתת מתנות לאביונים גם קודם יום הפורים.

ב. הפרי מגדים (ס"ק א) הוסיף וכתב שגם ללא החשש שהאביונים ישתמשו בכסף המתנות קודם פורים, אין להתיר לתת להם מתנות קודם הפורים, כי דין המתנות לאביונים כדין משלוח מנות שמצוותו רק בפורים ולא קודם, כדבריו: "תיפוק ליה בלאו הכי, מתנות לאביונים כתיב עם משלוח מנות (אסתר ט, כב), ובמנות בעינן ביום י"ד דווקא לעיריות, וט"ו לכרכין, ולא בליל י"ד (כמפורש ברמ"א סי' תרצה סע' ד), הוא הדין מתנה לאביון נמי אף בליל י"ד לא יתן".

וכן כתב הגר"א (שם) על פסק הרמ"א שאין לתת משלוח מנות קודם יום הפורים: כמו שנאמר **מִשְׁתֶּה וְשִׂמְחָה וּמְשֻׁלּוֹת מְנוֹת אִישׁ לְרֵעֵהוּ וּמִתְּנוֹת לְאֲבִיּוֹנִים, וְקָאִי אֲכֻלָּהוּ** ואמרו שם **מִי כְּתִיב**". כלומר, מהפסוק "מִי" נלמד שיש צורך לקיים את מצוות הפורים **ביום** הפורים ולא בליל פורים ובוודאי לא בימים שקודם פורים, והפסוק "מִי" כולל הן את מצוות משלוח מנות והן את מצוות מתנות לאביונים. ובספר הליכות שלמה (פורים פרק יט הערה 70) הוסיף ביאור: "ולכאורה יש לדייק כן מדברי הרא"ש שכתב דעיקר פרסומי ניסא הוא ביום בזמן משתה ושמחה ומשלוח מנות ומתנות לאביונים, דמיני דייק הרמ"א דאין ליתן משלוח מנות אלא ביום י"ד, ולכאורה הוא הדין לענין מתנות לאביונים".

וכדבריהם פסקו להלכה ערוך השלחן (שם סע' ב) "וחייב ליתן דווקא בפורים עצמו, אבל קודם פורים, אפילו נתן מפורש על פורים אינו מועיל, דזהו חובת היום דווקא". וכן המשנה ברורה (ס"ק כב) כתב: "לשלוח מנות ביום, והוא הדין מתנות לאביונים".

ועל פי זה כתב בתשובות והנהגות (ח"ג סימן רלח) "נשאלתי כאן ביוהנסבורג שאינו מצוי כל כך אביונים, ורוצים לצאת המצוה לתת לעניי ירושלים עיה"ק, והביאו פסק מגדולי הוראה בעיה"ק שזהו מצוה מן המובחר ויוצאים. אבל לעני"ד דין זה לא ברור כלל, ואדרבה בספר דינים והנהגות ממרן החזון איש מביא שהפרזים לא מהני להו לתת מתנות לאביונים לעני שבמוקפין. וטעמו נראה שאם **האביון מקבל את המתנות קודם פורים** אצלו, **הרי יוכל להוציא ולאכול הכל לפני פורים, ולא מועיל**. ואם ימסרו לאביון רק בט"ו, הלוא אי אפשר לבן עיר עכשיו לקיים המצוה, שעברה זמנו. על כן צריך לחפש אביון במקומו, ואין יוצאין בכרך. ואמנם נמצאו שאביוני ירושלים מופסדים מכך, שהרבה נותנים רק בגוונא שיוכלו לקיים המצוה דוקא, ואם לא מקיימין לא ישלחו להם". היושבים בערי ה"פרזים" שחוגגים את הפורים ב"י"ד, אינם יכולים לקיים את מצוות מתנות לאביונים בנתינה לאביונים הגרים בערים המוקפות חומה. שכן אם יתנו להם ביום שבו ה"פרזים" חייבים במצוה, נמצא שהאביונים מקבלים את המתנות קודם הפורים - וכאמור לעיל, לדעת המג"א, הגר"א, ערוך השלחן והמשנה ברורה, לא יוצאים בזה ידי חובה. ואם יושבי ה"פרזים" ימתנו ויתנו את המתנות לאביוני ה"מוקפים" ביום הפורים שלהם, בט"ו, גם כן לא יוצאים ידי חובה, שהרי נתנו את המתנות לאחר שכבר עבר הפורים ב"פרזים".

וכן הורה למעשה הגרש"ז אויערבך, כמובא בהליכות שלמה (פורים, פרק יט סע' כא) "מתנות לאביונים יתנו בני עיר לאביוני עיר ובני כרך [מוקף חומה] לבני כרך, אבל לא יתן בן עיר לבן כרך שפורים שלו למחרת, וכן להיפך". ובהערה שם מובא "מעשה באלמנה הדרה בירושלים שאספו עבורה מתנות לאביונים בבני ברק,

רץ מתנות לאביונים בהמחאות ובכרטיס אשראי ובארנק דיגיטלי כעבי

והורה הגרש"ז שעליה לבוא להיות ביום י"ד בבני ברק, שיהיה לה דין "פרוזה", כדי שיוכלו לקיים בה מצות מתנות לאביונים כדין".

ג. לעומת זאת, הפרי מגדים [בהמשך דבריו המובאים לעיל] התיר לתת לאביונים את המתנות סמוך לפורים, כדי שיוכלו להשתמש בהם לצורך ההכנות לפורים: "ויש לומר דסברא הוא ליתן לעני קודם שיכין לפורים, ומשום הכי רשאי ליתן בתענית אסתר וכל שכן בליל י"ד, וקודם לא, דלמא אכלי קודם הפורים, וצ"ע". דהיינו אף שהמצוה היא דוקא ביום הפורים עצמו כמבואר ברמ"א, אפשר לתת ממש בסמוך לפורים על מנת שיהיה לעני את האפשרות והיכולת להכין כסף לסעודת פורים.

ובאשל אברהם (בוטשאטש) כתב "לימוד זכות" על השולחים מתנות בתענית אסתר או קודם, שגם אם האביון ישתמש במעות קודם הפורים, מן הסתם נטל את המעות שיקבל בדרך הלוואה, וביום הפורים ייחד מעות אחרות בדרך פרעון לנותן המתנה כדי שהנותן יקיים את מצות מתנות לאביונים כהלכתה ביום הפורים: "יש ששולחים מתנות לאביונים בתענית אסתר או קודם, יש על זה גם כן צד זכות מצד דניחא לאיניש ודאי דליעבד מצוה בממוניה על צד היותר טוב, וכן מצד המקבלים גם כן ניחא להו ודאי דליתעביד על ידיהו מצוה שלימה על צד היותר טוב, כי גדול מה שהעני עושה עם בעל הבית ממה שבעל הבית עושה עם העני (ויקרא רבה ויקרא לד, י). על פי זה אמרינן שגם אם העני הוציא המעות קודם פורים ואכל בלילה שלפני פורים וכדומה, על כל זה מסתמא נטל המעות רק כעין דרך הלוואה, וביום פורים הוא מייחד מעות אחרים בדרך פרעון, ובפורים זוכה במעות שמייחד לפרעון, ונטלו בתורת מתנות לאביונים אז".

ובשו"ת דברי יציב (או"ח סימן רחצ) כתב שאם הנותן עושה תנאי עם האביון "שיוציא דווקא לסעודת פורים, יש לומר דלכולי עלמא יוצא ידי חובתו".

לסיכום: המג"א, הגר"א, ערוך השלחן והמשנה ברורה פסקו שאין לתת מתנות לאביונים קודם יום הפורים.

ובביאור הלכה (סי' תרצד ס"א ד"ה לשני) הביא את דברי המחצית השקל: "ומנהג העולם ליתן קודם פורים, אף דמתנות לאביונים מצוות דווקא ביום הפורים, צריך לומר דעל כרחך נותן שתי מתנות לאביונים גם בפורים. וגם יש הרבה עניים המחזרים על הפתחים בפורים".

אולם באשל אברהם דייק מלשון הרמב"ם שיוציא ידי חובה גם בנתינת המתנות קודם הפורים.

הפרי מגדים כתב שמותר לתת את המתנות סמוך לפורים, דהיינו בתענית אסתר ובליל פורים, כדי שיוכלו להשתמש בהם להכנות ליום הפורים. ובאשל אברהם לימד זכות על נתינת מתנות קודם פורים, כי הנתינה היא הלוואה שהעני פורע למחרת, ביום הפורים לנותן המתנה כדי שיקיים את המצוה כהלכתה ביום.

והוסיף הדברי יציב, שאם התנה עם האביון קודם הפורים שישתמש במעות המתנה רק ביום הפורים, ודאי יצא ידי חובה.

שלח מתנות קודם פורים והגיעו לאביונים ביום הפורים

ד. הבאר היטב (סי' תרצה ס"ק ז) הסתפק האם מותר לשלוח מתנות קודם יום הפורים על מנת שיגיעו ליעדם ביום הפורים, או שיש חיוב לתת אותם בפועל דווקא ביום הפורים עצמו: "עוד נסתפקתי מי ששלח לחברו שבמדינת הים שני מנות או שני מתנות לשני אביונים קודם פורים, ובפורים עצמו בוודאי מגיעים לידן, אי יוצא ידי חובה או לא. מי נימא כיון דבשעה ששלח לא היה חייב בהם, לא נפיק. או דילמא כיון דבפורים עצמו שהוא שעת החיוב הגיעו לידו, נפיק. עיין יד אהרן שדעתו נוטה דיוציא ידי חובה שפיר". ובפשטות יסוד הספק

רץ מתנות לאביונים בהמחאות ובכרטיס אשראי ובארנק דיגיטלי כעבי

הוא, האם עיקר המצוה הוא ה**נתינה** ולכן אם לא נתן את המתנות בפורים, לא יצא ידי חובה. או שהמצוה **בקבלת** המתנה על ידי האביונים שיהיה להם צרכי סעודת הפורים, ולכן אם קיבלו את המתנה בפורים, נתקיימה המצוה.

בשו"ת שרגא המאיר (ח"ב סימן צט) הסביר את החילוק בין דברי הפוסקים שאסרו לתת לאביונים **שקיבלו** את המתנות קודם פורים, לבין נתינת מתנות קודם פורים שיגיעו לידי האביונים בפורים: "עיקר מצות מתנות לאביונים בוודאי יצא אם נתן קודם פורים על ידי שליח שיביא לידי האביון ביום פורים גופא. והא דכתב בערוך השולחן (סעי' ב) וחייב ליתן דווקא בפורים עצמו, אבל קודם פורים אפילו נתן מפורש על פורים אינו מועיל, דזהו חובת היום דווקא. היינו אם **קיבל העני קודם פורים** [שאז יש לחשוש שישתמש במעות המתנות קודם הפורים], אבל אם **קיבל העני בפורים אין הכי נמי שיצא**. ובאשל אברהם בגליון שו"ע מביא בשם ספר יד אהרון, דמי ששלח מנות למדינת הים והגיע לשם בפורים יצא בו, אף בעת ששלחו מביתו עדיין לא הגיע זמנו, **דהכל תלוי בשמחת המקבל**".

מאידך גיסא, בשו"ע (סי' תרצד סעי' ד) כתב: "במקום שאין עניים, יכול לעכב מעות פורים שלו לעצמו, ונותנם במקום שירצה", ודייק מכך בשרגא המאיר: "ולא אמרינן שצריך לעשות תחבולות ולשלוח קודם פורים לעיר שיש עניים, וכעת מצאתי בברכי יוסף (שם) שכתב פשט כן, ומשמע **שהעיקר תלוי בעת הפרשה ולא בזמן הקבלה**, וצ"ע". כאשר נמצא במקום שאין בו עניים, פסק השו"ע שישמור את הממון המיועד עבורם עד שיגיע [אחרי פורים] למקום שימצא עניים, ולא הורה לשלוח את המתנות קודם הפורים כדי שיגיעו לאביונים בפורים. ומשמע שלדעתו עיקר קיום המצוה לא תלוי בקבלת המתנות על ידי האביונים, ולכן קיום המצוה בזמנה הוא בפורים בהפרשת המתנות, ולא במה שהעניים יקבלום באמצעות שליח שיקח אותם מהנותן קודם הפורים.

אולם למעשה הכריע בשרגא המאיר: "עכ"פ הרבה אחרונים סבירא להו **שתלוי בזמן קבלה**, אם העני מקבל בפורים, יצא, אפילו הנתנה היתה עוד קודם פורים. ובפרט שיש לצרף שיטת הרמב"ם בפירוש המשניות (פ"א מ"ג בסופו), שמתנות לאביונים אם נתן בי"א או בי"ב וי"ג, יצא [לעיל **אות א**]. ובפרט אם נתן על ידי שליח כיון שאם רוצה לחזור יכול לחזור, הוי כמו שנותן בפורים גופא וע"כ בודאי יצא ידי חובתו מצות דברי קבלה מתנות לאביונים".

וכן נקט להלכה מהר"י אסאד בשו"ת יהודה יעלה (סימן רד) שקיום מצוות הפורים כראוי **תלוי בגמר עשייתם**, ואם גמר עשייתם - קבלת משלוח המנות והמתנות לאביונים היו בפורים, יצא ידי חובה: "דעל כל פנים מיום שהקדימו הזמן הכפרים לקריאת המגילה משום וְלֹא יַעֲבֹר כְּתִיב (אסתר ט, כז), הכי נמי נִזְכָּרִים וְנִעְשִׂים כְּתִיב (שם פסוק כח) איתקש עשייה לזכירה. רצונו לומר, **גמר העשיה** משלוח מנות **בעינן בזמנו** ולא יעבור. ובמג"א ריש סי' תרצ"ד בשם בעל המאור לא יתן קודם פורים דלמא יאכלו קודם פורים, משמע הא לאו הכי שרי. אם כן בכהאי גוונא **לשלוח בי"ד קודם כדי שיגיע לידו בפורים, ודאי שרי**. ואפילו מקודם זמן הרבה נמי שרי, דזה רק הכנה הוא לגמור המצוה בזמנו, וקרא כתיב (שם פסוק כב) לַעֲשׂוֹת אוֹתָם יְמֵי מִשְׁתָּה וְשִׂמְחָה וּמִשְׁלֹחַ מְנוֹת אִישׁ לְרֵעֵהוּ וּמִתְּנוֹת לְאֶבְיֹנִים, הוקשו כל עשיות דבקרא לעשות אותם להדדי, כמו משתה ושמחה רק גמרה בעינן ביום הפורים, אבל התחלתה להכין הסעודה אפילו זמן הרבה קודם". כלומר כל המודד הוא **גמר המצוה**, אבל השליחה הוי כהכנה למצווה וודאי ששרי קודם הפורים.

ומכל מקום, כתב בשרגא המאיר כי לכתחילה עדיף לקיים את מצות מתנות לאביונים ביום הפורים עצמו: "הנה לפענ"ד לכתחילה אינו נכון לעשות כן רק שהוא בעצמו יחלק בפורים אם קודם התפילה כמו שכתב בספר יסוד ושורש העבודה, או אחר קריאת המגילה. כי על פי כוונות צריך להיות המתנות לאביונים אחר קריאת המגילה של היום דווקא. ועיין בכף החיים (סי' תרצד אות ח). ועל כן אלו שיודעים לכוון, בוודאי אינו כדאי לשלוח על ידי שליח קודם פורים, כדי שיגיע ביום פורים ליד האביון ואפילו אלו שאינן יודעין לכוון, עם כל זה מקשרים עצמם ועושים על דעתם של צדיקי הדור שיודעים לכוון".

רץ מתנות לאביונים בהמחאות ובכרטיס אשראי ובארנק דיגיטלי כעבי

מתנות לאביונים במחילת חוב

ה. לאור המבואר שקיום מצות מתנות לאביונים הוא בנתינת מעות לאביונים ביום הפורים לצרכיהם. ומשום כך אין לתת להם את המעות קודם הפורים, פן ישתמשו בהם, ובפורים המתנות כבר לא יהיו בידם, נקטו הפוסקים שלא יוצאים ידי חובת מתנות לאביונים במחילת חוב של האביון, היות ואין בזה נתינה חדשה של ממון לידי האביון שיוכל להשתמש בו לפורים, כמובא בשם הגרש"ז אויערבך בספר מעדני שלמה (פורים עמ' קכ) "אמר מרן שבפרעון חוב של עני, כגון שפורע חובו בחנות מכולת וכדומה, אין בזה קיום דין מתנות לאביונים. דצריך נתינת כסף בידו באופן שיוכל לעשות עם הכסף כרצונו. ומטעם זה נמי לא מהני לתת לו ביד על מנת שיפרע איזה חוב, דשוב אינו לכל צרכו. וכן במחילת חוב ליכא קיום דין זה דמה דהוה הוה, ואין זה נקרא נתינה חדשה לענין זה".

וכדברי ידידי רבי אברהם יפה שלזינגר, אב"ד גענף בשו"ת באר שרים (או"ח ח"ב סי' רפט אות י) "במה שנסתפק מע"כ האם על ידי מחילת חוב יוצאים ידי חובת מתנות לאביונים, וכתב דמסתבר דלא יצא. והסמך לכך דברי הגאון הקדוש רבי יוסף חיים מבגדאד [הבן איש חי] בספרו שו"ת תורה לשמה (סימן עג) דהורה דמותר למחול חוב בשבת, דאין כאן נתינה אלא הסתלקות של המלוה מן החוב. ואם כן הוא הדין כאן [בנדון מתנות לאביונים], לא נתן כלל אלא מסתלק מן החוב, ולא יצא ידי חובה".

לסיכום: יוצאים ידי חובת מצות מתנות לאביונים במתנות שנשלחו אליהם קודם פורים, והגיעו לידיהם בפורים.

וכתב בספר אשרי האיש (פרק מא סעי' א) בשם הגר"ש אלישיב: "יכול להעמיד שליח קודם הפורים שיתן בשבילו בפורים מתנות לאביונים. וכבר הורו לגבאי הצדקה האוספים קודם הפורים, שיחזיקו הכספים בתורת פקדון בעד הנותנים עד יום הפורים, ובפורים יזכו הגבאים עבור הנותנים למתנות לאביונים, ויפרסמו כן לנותנים. כמו כן רשאי הגבאי לתת לעני את הכסף קודם הפורים בתורת פקדון והעני יזכה בזה רק בפורים, ודבר זה לכתחילה הוא".

...

מתנות לאביונים בהמחאה בנקאית

ו. ממוצא הדברים שנתבארו לעיל למדנו שעיקרה של מצות מתנות לאביונים הוא, שיהיה לאביונים מעות ביום הפורים לצרכיהם, דנו הפוסקים האם יוצאים ידי חובה בהמחאה בנקאית.

ואמנם, בהמחאת "מזומן", דהיינו המחאה שזמן פרעונה ביום הפורים, ובמקום שהבנק פתוח, וניתן יהיה להפקיד את ההמחאה באותו יום לחשבון הבנק של האביון, אין חולק שיוצאים בה ידי חובת המצוה, כדברי רבי דוד יוסף בספרו תורת המועדים (עמ' שכה) "אם נותן המחאה בנקאית מסתבר לומר דשפיר מהני לענין מתנות לאביונים, דאע"פ שאין ההמחאה אלא הוראה לבנק לשלם לפלוני ואינה ממון, והרי היא כשאר שטר חוב [שהרי אם לא תכובד ההמחאה, יוכל לתבוע את בעל ההמחאה ולקבל את הכסף, שכן הוא לפי חוקי המלכות, ודינא דמלכותא דינא בכיוצא בזה], מכל מקום דילמא אף שטר חוב מהני למתנות לאביונים, שעיקר הדבר שיהיה יוצא בהוצאה, ואפשר לקבל תמורתו ממון או דברי מאכל".

ויתרה מכך, בספר מעדני שלמה (שם) מובא בשם הגרש"ז אויערבך שיוצא ידי חובה בנתינת המחאה אפילו בזמן שהבנק סגור ואי אפשר להפקיד את ההמחאה: "בנתינת המחאה יוצא גם כן, ולא רק אם הבנק פתוח דפשיטא שיוצא, אלא כיון שהמחאה תמיד אפשר לפרוט אצל שכן וכדומה, נקרא נתינת מעות".

רץ מתנות לאביונים בהמחאות ובכרטיס אשראי ובארנק דיגיטלי כעבי

המחאה שלא הגיעה זמן פרעונה בפורים

ז. ואמנם לפי סברא זו, שהמחאה נחשבת כממון "מזומן" העובר לסוחר, יוצאים ידי חובה גם בנתינת המחאה שלא הגיע זמן פרעונה בפורים [צ"ק דחוי], כמובא בשם הגרש"ז אויערבך בספר הליכות שלמה (פרק יט סעי' כג; ושם בהערה לו) "יוצאים ידי חובת מתנות לאביונים בנתינת המחאות בנק. ואין חילוק בין אם הגיע כבר זמן פרעונו אם לאו, וכן אם בנק פתוח עדיין בו ביום או לאו, אלא כל שאם ירצה יוכל לקבל תמורתו בו ביום משכנו או מבעל החנות וכדומה, שפיר מקרי נתינה".

וכן מובא בשם הגר"י אלישיב בספר אשרי האיש (פורים עמ' שה) "ויכולים לתת מתנות לאביונים בצ"ק, אם נותן בצ"ק בזמן שהעני יכול ללכת היום לבנק לפדותו. ואפילו אם הוא דחוי כיון שיכולים לקנות עם זה בחנות. וגבאי צדקה שמקבל המחאה דחוי בתור מתנות לאביונים ונותן לאביון תמורת זה ממון, אין צריך לזכות ממון זה לנותנו וסגי בזה שנותן את הכסף לאביון תמורת הצ"ק שנתן".

ומבואר בדבריהם, שכל זמן שאפשר לסחור בהמחאה ולקבל תמורתה כסף מזומן או שווה כסף, מקיים מצות מתנות לאביונים, היות ויש בזה נתינת מתנות שהאביונים יכולים להשתמש בהם ביום הפורים. ולכן גם המחאה שטרם הגיע זמן פרעונה, או המחאה שלא יכול להפקיד אותה בפורים כי הבנק סגור, נחשבת מתנה שניתן להשתמש בה, היות והיא "סחירה", ויש מי שיהיה מוכן לשלם בעדה בכסף מזומן או בשווה כסף.

לעומתם, הגר"ש ואזנר נשאל בשו"ת שבט הלוי (חלק יא או"ח סימן קסז אות ג) "האם ניתן לצאת מצות מתנות לאביונים בצ"ק, והאם יש לחלק בין אם הגיע כבר זמן הפרעון, לבין אם לא הגיע זמן הפרעון". והשיב: "המחאה שיכולים לקנות מאכל ומשתה לפורים, כהלכות מתנות עניים, דבר פשוט שהוא יוצא ידי חובה. וצ"ק שיש לו כסף כיסוי, אבל התאריך לאחר פורים, מצות צדקה בעלמא יוצאים בו, אבל לא מתנות לאביונים". וצ"ע בכוונת דבריו, מדוע אינו מקיים מצות מתנות לאביונים בהמחאה דחויה, כשיכול לסחור בה ולקבל תמורתה כסף מזומן או שווה כסף.

בשו"ת משנה הלכות (ח"ו סימן קכב) נשאל האם יש לחשוש שלא יוצאים ידי חובת מתנות לאביונים בהמחאה דחויה, מסיבה אחרת, בגלל האפשרות לבטלה בעתיד "וממילא לא ישווה, ולכן גם עכשיו אינו יוצא בו, וגם על כל פנים אינו כסף". והשיב שאין לחשוש לזה מכיון שמעמידים על "חזקה" שהמחאה תקפה: "במה שפקק כיון דבידו לבטל השיק ממילא לא יצא בזה מהיום, לפענ"ד לא כיון בזה יפה. דוודאי כיון דעכשיו נתן לו מתנה גמורה, מוקמינן ליה אחזקתו, דכמו שנתן לו כן יהיה, ולא חיישינן דילמא יבטל להבא. ואף דקיי"ל דלא מוקמינן אחזקה להבא, כדאמרינן בגמרא (גיטין כח, א) שמא מת לא חיישינן שמא ימות חיישינן, אבל בדבר שאינו ברור שישתנה החזקה אמרינן כהאי גוונא סמכינן אחזקה דלהבא גם כן. וממילא בצ"ק דוודאי איכא למימר שלא יבטל לעולם, כהאי גוונא מוקמינן אחזקה אפילו אלהבא שלא יבטל".

המחאה שאין כנגדה מעות בבנק בזמן הנתינה

ח. השבט הלוי (שם אות ד) נשאל עוד: בהמשך להנ"ל, מי שאין לו כסף בבנק רק אשראי, שהבנק מוכן לפרוע הצ'קים, האם גם באופן זה הוא מקיים המצוה". והשיב: "מסתברא דיוצאים בזה, דהא סוף סוף מגיע לעני בגרמא דיליה".

וכן פסק המשנה הלכות (בהמשך דבריו המובאים לעיל) "יש לעיין היכי שהצ"ק היה צ"ק שאין לו לנותן מעות כעת בבנק עליו, והוי שיק רק כעין שטר. ונראה דוודאי כולי עלמא מודי דאם נתן לו דבר שיכול למוכרו מיד ולקנות ממנו לצורך פורים, דיצא ידי מתנות לאביונים, דסוף סוף האביון קבל מתנה. ואם כן בצ"ק כזה, אף שאין להנותן מעות כעת בבנק, מכל מקום הרי שווה כסף הוא, ויש לו ערך לצ"ק הזה עכ"פ בפחות, או ליתנו

רץ מתנות לאביונים בהמחאות ובכרטיס אשראי ובארנק דיגיטלי כעבי

לחנווני והחנווני יתן לו מה שצריך, וימתין עד זמן שיהיה מעות לבעל הצ'ק, ממילא נתן לו מתנה לאביונים. ולביטול לא חיישינן וכמו שכתבתי לעיל".

ודבריו הובאו להלכה בספר נטעי גבריאל (פורים פרק סו אות ג) "הנותן צ'ק (המחאה) בפורים, מקיים בזה מצות מתנות לאביונים, ואפילו כשאין להנותן כעת מעות בבנק, מכל מקום הרי שוה כסף הוא ויש לו ערך, משום שיכול לשלם בזה חובות וכיוצא בזה". והיינו כמבואר לעיל, שקיום מצות מתנות לאביונים הוא בנתינת מתנה שהאביון יכול להשתמש בה ביום הפורים לצרכיו, ועל כן גם כשמקבל המחאה שאין בפורים מעות כנגדה בבנק, אבל היות ויכול לסחור בה ולקבל בפורים כסף מזומן או שוה כסף בתמורה להמחאה זו, שפיר יוצאים בזה ידי חובת מצות מתנות לאביונים.

המחאה "למוטב בלבד"

ט. לאור המבואר לעיל, יש לדון האם יוצאים ידי חובה בנתינת המחאה לפקודת האביון "למוטב בלבד", כי לכאורה זו המחאה שלא ניתן למכור אותה, שכן אף אחד אחר חוץ מהעני לא יכול להפקיד אותה בחשבונו. וכאשר האביון מקבל את ההמחאה בזמן שהבנק פתוח, ודאי שיוצאים ידי חובה, מכיון שבשעה שהאביון מקבל את ההמחאה היא "סחירה" והעני יכול להפקיד אותה בחשבונו ולקבל תמורתה כסף מזומן, וממילא מתקיימת "נתינה" לאביון, אפילו אם לא הלך בפועל לסניף הבנק לפדות את ההמחאה לכסף.

אך יש לדון האם יוצאים ידי חובת מצות מתנות לאביונים כאשר נותן לאביון המחאה "למוטב בלבד" בזמן או במקום שאינו יכול להפקיד אותה לחשבונו הבנק שלו בפורים. או אפילו בזמן שהבנק פתוח, אך הבנק לא נותן לקבל תמורה מיידית בעד ההמחאה, כמו בארצות הברית, שלא נותנים כסף מזומן בעד ההמחאה רק לאחר שלושה ימי עסקים, בגלל הצורך לבדוק האם יש להמחאה "כיסוי" בחשבון הבנק של הנותן - כי לכאורה בנתינת ההמחאה מסוג זה ובמקום זה אין האביון יכול להשתמש בזה ביום הפורים לצרכיו.

והנה בספר חזון עובדיה (פורים עמ' קע) התיר נתינת מתנות לאביונים על ידי המחאה אף שהבנק סגור. ובפתיחה לקובץ התורני כי בא מועד הובא מכתב ששלח רבי בנימין חותה לגר"ע יוסף, ובו השאלה: "המחאה למוטב בלבד, שרק העני רשאי לפדותו ורק על ידי הבנק, ואינו יכול לפדותו אצל חלפן וכדומה, האם יוצאים בנתינה זו ידי חובת מתנות לאביונים". והשיב הרב עובדיה בכתב ידו: "יוצאים ידי חובה".

אולם נכדו של הגר"ע, ידידי רבי עובדיה יוסף טולידאנו כתב לי: "בהמחאה למוטב בלבד, מאחר ואין אפשרות מעשית לסחור בו או לפדותו ולקבל מעות באופן מידי, הרי אין הנותן מקיים בו מצות מתנות לאביונים שהרי אין העני יכול לרכוש בו מצרכים לסעדו. אמנם ראיתי בקובץ כי בא מועד על פורים, שבראשו הובאה תשובה בכתב יד ממורי זקני [הגר"ע יוסף] בה השיב שגם בהמחאה למוטב בלבד יוצא ידי חובת מתנות לאביונים. ובפנים הספר שם כתב לבאר הטעם, משום שיש באפשרותו לתת המחאה משלו על סמך ההמחאה שבידו. אולם הדברים מרפסי איגרי, ולענ"ד לא הוסבר למורי זקני טיבה של המחאה זו ומשמעותה".

מתנות לאביונים בנתינה באמצעות כרטיס אשראי

י. לאור המבואר לעיל שעיקר מצות מתנות לאביונים נועדה בכדי שיהיה לעני מה לאכול בסעודת פורים, יש לדון האם שמא בנתינה באמצעות כרטיס אשראי לא יוצאים ידי חובה, מהסיבות הבאות:

[א] מאחר ולוקח מספר ימים עד שהאביון מקבל את המעות בפועל לרשותו, הרי אם הנותן מחייב את עצמו בכרטיס אשראי רק ביום הפורים, האביון לא מקבל את המעות בפורים, ואם כן אין הנותן מקיים בזה את מצוותו.

רץ מתנות לאביונים בהמחאות ובכרטיס אשראי ובארנק דיגיטלי כעבי

[ב] גם אם הנותן חייב את עצמו שלושה ימים קודם יום הפורים, הרי האביון לא קיבל לרשותו מעות, אלא רישום בבנק של חובה מצד הבנק או חברת האשראי להעביר לו מעות לכשיתבקשו.

והנה לעיל [אות ט] הובאו דברי השבט הלוי, שכתב כי יוצאים ידי חובה במתן המחאה כשאין כסף בחשבון הבנק אלא שהבנק נותן אשראי "דהוא סוף סוף מגיע לעני בגרמא דיליה". ועל פי זה כתב השבט הלוי (שם אות ו) שיוצאים ידי חובת מצות מתנות לאביונים בנתינה באמצעות כרטיס אשראי מאותה סיבה "דסוף סוף מגיע לעני ממון בגרמא דיליה".

אולם הדברים צריכים עיון, וכפי שכתב לי ידידי רבי עובדיה יוסף טולידאנו: "הרי למעשה האביון לא קיבל מעות בפועל אלא רק התחייבות של הבנק. ובפרט כאשר בחשבונו של האביון בבנק יש חובות, ונתינת המעות לחשבונו כיסתה חלק מהם, שודאי אין כאן מצות מתנות לאביונים, מאחר שבפועל אינו יכול להשתמש בזה לצרכי סעודתו. ורק אם משך האביון מעות מחשבונו בעקבות ההעברה שנעשתה אליו, אז יש לדון שמא יצא הנותן ידי חובה – באם העביר את המעות כמה ימים קודם לפורים". וסיים: "משום חסרון זה יעצו גדולי הפוסקים בארה"ק לוועדות הצדקה, להעמיד סכום כסף מזומן בעין, ולזכות ממנו לאביונים עבור כל אחד מהתורמים באמצעות כרטיס אשראי, זאת אומרת, אם הנותן מעוניין לתת חמישים דולר לאביון באמצעות כרטיס אשראי, מיד מפרישים בוועד הצדקה חמישים דולר במזומן עבור אותו אביון, ומזכים זאת לנותן. והם יקבלו בתמורה את החמישים דולר מחברת האשראי לאחר מספר ימים".

מתנות לאביונים בהעברה בנקאית

יא. מחד גיסא, העברה בנקאית לכאורה יותר גרועה מנתינת המחאה, מאחר שאין אפשרות לסחור בזה. מאידך גיסא, הרי בפועל חשבון הבנק של האביון זוכה במעות. ברם, למרות שברישומי המחשב נרשם זיכוי מחשבון המעביר לחשבון המוטב, אך למעשה המוטב לא קיבל לידו שום תשלום, אלא הבנק חייב לו סכום כסף זה.

ידידי רבי עובדיה טולידאנו כתב, כי שאלה זו תלויה במחלוקת הפוסקים, האם רישום ממון בבנק נחשב כ"מוחזקות בכסף": "בשו"ת מנחת אשר (ח"א סי' קי) כתב בתחילת דבריו, גם חצר אין כאן וגם דמים אין כאן, ואין כאן אלא כסף דמיוני בחצר דמיונית, ומלבד מספרים ומושגים אין כאן דבר שיש בו ממש, ע"כ. וכבר האריכו הפוסקים כיצד לדון ממון המונח בבנק, דיש הסוברים שדין ממון המונח בבנק כהלואה גרידא. ויש הסוברים שדינו כפקדון. ומורי זקני בספרו שו"ת יביע אומר (ח"ח חו"מ סי' ח) העלה בזה הלשון, והנה הדבר ידוע שבבנקים שלנו בודאי שהם משתמשים בכל סכומי כסף המופקדים אצלם, ועל דעת כן הופקדו אצלם. ודינם כדין מעות שהופקדו אצל שולחני, שבודאי נחשבים כדין ראוי ולא כמוחזק. אך מורנו הגאב"ד בספרו שו"ת מנחת אשר (ח"א סי' קט) העלה דממון הנמצא בבנק חשיב מוחזק, כיון דאינו מחוסר גוביינא ובידו לגשת לבנק ולהוציא את כספו בכל עת שירצה והוא כפקדון.

ולפי זה יש לתלות גם נדון דידן במחלוקת האחרונים, שכן אי נימא שיש כאן ממון המופקד עבור המוטב, שמא י"ל שיש כאן נתינת מעות בעצם יום הפורים. אך אי נימא דאין כאן אלא חוב של הבנק כלפי המוטב, הרי בפועל לא ניתן מעות לאביון". ולכן מסקנתו למעשה כי "לכתחילה ראוי שלא לקיים את המצוה בדרך זו, בפרט כאשר בפועל אין לאביון אפשרות להשתמש בכסף שהוכנס לחשבונו".

אולם לפי דברי שבט הלוי המובא לעיל, שיוצאים ידי חובה במתנות לאביונים באמצעות כרטיס אשראי "דסוף סוף מגיע לעני בגרמא דיליה", נראה שאם האביון קיבל מעות ביום הפורים, אף שהמעות לא ניתנו מיד הנותן ליד האביון, מכל מקום מאחר ובגרמתו של הנותן, נתקבלו אצל המקבל, שפיר דמי.